

TOLESNĖ SOCIALINĖS APSKAITOS MATRICŲ (SAM) ANALIZĖ: FINANSINIŲ SRAUTŲ LENTELĖ

Nagrinėjant ekonomikoje vykstančius finansinius srautus, pavyzdžiui, namų ūkių taupymo būdus, VS deficito finansavimo, įmonių skolinimosi šaltinius ir pan., analizei dažnai yra pasitelkiama finansinių srautų lentelė (angl. *flow of funds*). Toliau bus aprašyti pagrindiniai šios lentelės sudarymo principai ir įrašai, taip pat galimas jos panaudojimo atvejis.

Lentelėje naudojamas sąskaitų skaičius priklauso nuo tyrėjo tikslų. Tačiau dažniausiai finansinių srautų lentelė apima dvi pagrindines – vidaus institucijų ir likusio pasaulio – sąskaitų grupes. Pirmąją grupę sudaro namų ūkiai, VS, centrinis bankas, finansinės korporacijos, neįskaitant centrinio banko (toliau – bankai) ir nefinansinės įmonės (toliau – įmonės). Finansinių srautų lentelės pagrindinis statistikos šaltinis yra Lietuvos banko sudaromos ir skelbiamos ketvirtinės finansinės sąskaitos, kurios yra sudėtinė nacionalinių sąskaitų sistemos dalis.

Finansinių srautų lentelės stulpeliai rodo atitinkamų institucijų turto, o eilutės – įsipareigojimų pokyčius. Lentelėje pateikti pagrindiniai finansiniai sandoriai tarp atskirų sąskaitų. Pavyzdžiui, VS sąskaitos turto pokyčius dėl vykdomų finansinių sandorių (VS sąskaitos stulpelis) reikėtų aiškinti taip: viešasis sektorius gali suteikti paskolas tam pačiam sektoriui (pvz., centrinė valdžia yra suteikusi paskolų socialinės apsaugos fondams), vykdyti sandorius indėlių sąskaitose, kurias turi centriniam ir komerciniuose bankuose, taip pat užsienio institucijose. Nuo 2008 m. pabaigos valdžios institucijos šalies komerciniuose bankuose ir užsienyje pradėjo vykdyti sandorius išvestinėmis finansinėmis priemonėmis. Jie lentelėje patenka į skolos vertybinių popierių (toliau – VP) įrašą. Šis sektorius taip pat yra suteikęs paskolų nefinansinėms įmonėms (pvz., valstybinėms įmonėms), gali pirkti ar parduoti įmonių akcijas. Kitos gautinos sąskaitos rodo VS finansinių reikalavimų pokyčius nefinansinėms įmonėms, bankams ir užsieniui.

Tuo pačiu principu aiškintini ir VS įsipareigojimų pokyčiai, kurie atsiranda dėl vykdomų finansinių sandorių (VS sąskaitos eilutė): valdžios institucijos gali gauti paskolų iš to paties sektoriaus (pvz., socialinės apsaugos fondai yra gavę paskolų iš centrinės valdžios), taip pat iš šalies komercinių bankų ir užsienio institucijų. Namų ūkiai, įmonės, bankai bei užsienio institucijos vykdo sandorius VS išleistais VP, namų ūkiai taip pat turi galimybę įsigyti VS leidžiamus taupymo laktus. Galiausiai yra kitų mokėtinų sąskaitų: įmonių atveju tai dažniausiai yra VS mokėtinų prekybos kreditų ir avansų pokyčiai, namų ūkių ir užsienio institucijų atveju – kiti finansiniai įsipareigojimai (reikalavimai)⁷.

Centrinio banko sąskaitoje iš esmės visi centrinio banko įsipareigojimai (centrinio banko sąskaitos eilutė) sudaryti iš grynųjų pinigų ir bankų indėlių (bankų privalomųjų atsargų ir jų pertekliaus). Visi apyvartoje esantys banknotai ir monetos yra laikomi centrinio banko įsipareigojimais atitinkamoms sąskaitoms (grynuosius pinigus laiko namų ūkiai, bankai ir kitos įmonės savo kasose). Be to, indėlių sąskaitas centriniam banke be komercinių bankų turi ir VS bei užsienio institucijos.

Šių įsipareigojimų sandoriai matomi finansinių srautų lentelėje. Beveik visi centrinio banko turto sandoriai (centrinio banko sąskaitos stulpelis) pateikiami likusio pasaulio sąskaitoje: čia įrašomi užsienyje laikomo piniginių aukso ir specialiųjų skolinimosi teisių (SST) sandoriai, centrinio banko sandoriai užsienio institucijų skolos VP, taip pat indėlių ir paskolų⁸ srautai. Kitaip sakant, šalyje esant fiksuotam valiutos kursui, centrinio banko balanso turto pusė iš esmės yra tik užsienio atsargos.

⁷ Šis įrašas atsiranda dėl laiko skirtumų tarp susikaupusių sandorių ir atliktų mokėjimų, pavyzdžiui, mokėtini (gautini) mokesčiai, taip pat socialinio draudimo įmokos, darbo užmokestis, dividendai ir pan.

⁸ Du (indėlių ir paskolų) sandorių įrašai abiem atvejais daugiausia yra centrinio banko užsienyje laikomi indėliai, o skirtingi įrašai atsiranda dėl metodologinių ypatumų.

A lentelė. Pagrindinių finansinių srautų lentelės įrašai

		Vidaus institucijų sąskaitos					Likusio pasaulio sąskaita
		G (valdžios sektorius)	H (namų ūkiai)	CB (centrinis bankas)	B (bankai ir kitos finansų institucijos)	F (įmonės)	ROW (likęs pasaulis)
Vidaus institucijų sąskaitos	G (valdžios sektorius)	Paskolos	Taupymo ląkštai Skolos VP Kitos gautinos (mokėtinės) sąskaitos		Paskolos Skolos VP	Skolos VP Kitos gautinos (mokėtinės) sąskaitos	Paskolos Skolos VP (euroobligacijos) Kitos gautinos (mokėtinės) sąskaitos
	H (namų ūkiai)				Paskolos Kitos gautinos (mokėtinės) sąskaitos	Kitos gautinos (mokėtinės) sąskaitos	
	CB (centrinis bankas)	Indėliai	Grynieji pinigai		Grynieji pinigai Privalomosios atsargos (ir jų perteklius)	Grynieji pinigai	Užsienio institucijų indėliai
	B (bankai ir kitos finansų institucijos)	Indėliai Skolos VP	Indėliai Akcijos ir skolos VP Draudimo techniniai atidėjiniai ⁹		Paskolos Indėliai Paskolos Akcijos ir skolos VP Draudimo techniniai atidėjiniai	Indėliai Akcijos ir skolos VP Kitos gautinos (mokėtinės) sąskaitos Draudimo techniniai atidėjiniai	Indėliai Paskolos Akcijos ir skolos VP Kitos gautinos (mokėtinės) sąskaitos
	F (įmonės)	Paskolos Akcijos Kitos gautinos (mokėtinės) sąskaitos	Akcijos ir skolos VP Kitos gautinos (mokėtinės) sąskaitos		Paskolos Akcijos ir skolos VP Kitos gautinos (mokėtinės) sąskaitos	Paskolos Akcijos ir skolos VP Kitos gautinos (mokėtinės) sąskaitos.	Paskolos Akcijos ir skolos VP Kitos gautinos (mokėtinės) sąskaitos
Likusio pasaulio sąskaita	ROW (likęs pasaulis)	Indėliai Skolos VP Kitos gautinos (mokėtinės) sąskaitos	Indėliai Akcijos ir skolos VP	Indėliai Paskolos Skolos VP Piniginis auksas ir SST	Grynieji pinigai užsienio valiuta Indėliai ir paskolos Akcijos ir skolos VP Draudimo techniniai atidėjiniai	Indėliai Paskolos Akcijos ir skolos VP Kitos gautinos (mokėtinės) sąskaitos	

⁹ Draudimo techniniais atidėjiniais vadinamos lėšos, sukauptos gyvybės ir ne gyvybės draudimo atidėjinuose.

2010 m. finansinių srautų lentelė

Finansinių srautų lentelė yra naudinga finansinei padėčiai šalyje vertinti dėl jos patogios formos ir apibendrintos informacijos. Be to, mėnesiniai finansiniai duomenys gali būti panaudoti apytikslei dabartinės situacijos analizei, kai vėluoja agreguota ketvirtinė makroekonominė statistika.

2010 m. finansiniai srautai pateikti B lentelėje. Iš esmės matyti, kad labiausiai mažėjo privačiojo sektoriaus įsiskolinimai: bankai grąžino apie 10 mlrd. litų turėtų paskolų patrunuojančiosioms įstaigoms užsienyje, šis srautas buvo finansuojamas verslui ir gyventojams grąžinant paskolas bankams (apie 7 mlrd. Lt), taip pat pritraukus daugiau indėlių iš kitų vidaus sektorių (įmonių, namų ūkių ir VS). Centriname banke ir užsienyje laikomų indėlių sumas VS daugiausia didino išleisdamas euroobligacijas (skolindamasis užsienyje). Be to, 2010 m. namų ūkiai gana intensyviai pardavinėjo įmonių akcijas (ypač nekotiruojamąsias) kitiems privatiems sektoriams. Tai galimai susiję su sudėtinga namų ūkių finansine padėtimi. Nepalankų ekonominį laikotarpį rodė ir reikšmingai sumažintas įmonių įstatinis kapitalas.

Toliau smulkiau aprašyti pagrindiniai kiekvienos sąskaitos įsipareigojimų sandoriai¹⁰:

- Valdžios sektorius.** 2010 m. centrinė valdžia suteikė ilgalaikių paskolų, iš jų didžioji dalis (apie 97 %) teko socialinės apsaugos fondams, kita dalis – vietos valdžiai. VS (daugiausia – centrinė valdžia) taip pat gavo daugiau nei 2 mlrd. litų paskolų: maždaug 1 mlrd. litų trumpalaikių paskolų iš šalies komercinių bankų, ir daugiau kaip 1 mlrd. litų ilgalaikių – iš užsienio, tiksliau – Europos investicinio banko (tai – dalis lėšų, gaunamų pagal 2009 m. kovo mėn. pasirašytą sutartį dėl paskolos, kuri užtikrino lėšas, reikalingas Lietuvos bendram finansavimui projektų, įgyvendinamų su ES fondų parama). Vis dėlto labiausiai (beveik 6 mlrd. Lt) VS įsipareigojimai padidėjo dėl centrinės valdžios užsienyje išplatintų euroobligacijų.
- Namų ūkiai.** 2010 m. namų ūkiai bankams grąžino beveik 1,7 mlrd. litų paskolų, kurių didžioji dalis buvo ilgalaikės.
- Centrinis bankas.** Grynujų pinigų apyvartoje 2010 m. padidėjo apie 0,8 mlrd. litų, juos laikė namų ūkiai. Be to, apie 1,2 mlrd. litų padidėjo Lietuvos banke laikomų komercinių bankų atsargų.
- Bankai.** Per 2010 m. šalies institucijos gana reikšmingai (iš viso – apie 4 mlrd. Lt) padidino indėlius Lietuvos bankų sistemoje: VS indėliai padidėjo apie 0,9, namų ūkių – apie 1,4, nefinansinių įmonių – apie 1,9 mlrd. litų. Bet kartu bankai mažino savo įsipareigojimus užsieniui, daugiausia grąžindami paskolas, ypač patrunuojančiosioms institucijoms (dėl metodologijos ypatumų šios grąžinamos sumos gali būti įrašomos prie paskolų arba indėlių). Iš viso šalies bankai savo įsipareigojimus užsieniui sumažino beveik 11 mlrd. litų.
- Įmonės.** Nefinansinės įmonės taip pat sparčiai mažino savo įsipareigojimus. Bankams ir kitiems finansiniams tarpininkams (pvz., lizingo bendrovėms) jos grąžino daugiau kaip 5 mlrd. litų paskolų. Apie 5,8 mlrd. litų sumažėjo įmonių įsipareigojimai namų ūkiams: iš dalies dėl to, kad namų ūkiai pardavė turėtas įmonių akcijas kitoms institucijoms (pvz., pačios įmonės, bankai ir užsienio institucijos 2010 m. įsigijo 3,6 mlrd. Lt vertės akcijų), taip pat dėl to, kad buvo mažinamas įmonių įstatinis kapitalas. Apie 2 mlrd. litų padidėjo kiti įmonių finansiniai įsipareigojimai užsieniui, kurių didžiausią dalį sudarė įsiskolinimai už prekes ir paslaugas (prekybinis kreditas).
- Likęs pasaulis.** Šalies komerciniams bankams pernai sumažinus turimų indėlių sumas užsienyje, padidėjo indėlių, kuriuos kitose valstybėse laiko Lietuvos bankas (0,8 mlrd. litų), VS (0,6 mlrd. litų Lt) ir nefinansinės įmonės (0,5 mlrd. Lt). Nemažą sumą (1,2 mlrd. Lt) rodo ir bankų įsigytų užsienio akcijų įrašas – tai daugiausia buvo pensijų fondų investicijos. Beveik 2 mlrd. litų padidėjo kiti užsienio įsipareigojimai: įmonėms – dėl prekybos kreditų ir gautų avansų, o valdžios institucijoms – dėl kitų įsipareigojimų (tai daugiausia buvo žemės ūkiui mokėtinos ES fondų lėšos).

Paskutinė lentelės eilutė (skirtumas tarp turto ir įsipareigojimų finansinių sandorių) rodo grynąjį skolinimą (skolinimąsi): 2010 m. daugiausia – beveik 11 mlrd. litų – sutalpė nefinansinės įmonės, o VS buvo didžiausias grynasis skolininkas (6,8 mlrd. Lt deficitas). Vidaus institucijų grynojo taupymo suma (5,3 mlrd. Lt) lygi einamosios ir kapitalo sąskaitų pertekliui.

¹⁰ Turto sandoriai nėra aprašomi dėl besikartojančių įrašų: lentelėje vienos institucijos turtas yra kitos institucijos įsipareigojimai.

C lentelė. Supaprastinta VS finansinių srautų lentelė (2012 m. sausio–vasario mėn., mln. Lt)

	G (valdžios sektorius)	H (namų ūkiai)	CB (centrinis bankas)	B (bankai)	F (įmonės)	ROW (likęs pasaulis)	Iš viso
G (valdžios sektorius)	Indėliai		29				29
	Paskolos			-110		357	247
	Skolos VP			41	144	-188	4240
	Iš viso	0	29	41	34	-188	4516
H (namų ūkiai)	Indėliai						
	Paskolos						
	Skolos VP						
	Iš viso	0					
CB (centrinis bankas)	Indėliai	3445					
	Paskolos						
	Skolos VP						
	Iš viso	3445					
B (bankai)	Indėliai	658					
	Paskolos						
	Skolos VP						
	Iš viso	658					
F (įmonės)	Indėliai						
	Paskolos						
	Skolos VP						
	Iš viso	0					
ROW (likęs pasaulis)	Indėliai	-449					
	Paskolos						
	Skolos VP						
	Iš viso	-449					
Finansiniai turto sandoriai		3654					
Finansiniai įsipareigojimų sandoriai		4516					
Skirtumas		-862					

VS turtas sausio–vasario mėn. padidėjo. Nors valdžios institucijų užsienyje laikomi indėliai sumenko, jų gerokai padidėjo centriniame banke (daugiau kaip 3,4 mlrd. Lt per du mėnesius) ir komerciniuose bankuose (apie 660 mln. Lt). Skirtumas tarp finansinių VS turto ir įsipareigojimų sandorių leidžia apytiksliai vertinti VS balansą, kuris 2012 m. sausio–vasario mėn. sudarė apie -860 mln. litų arba -0,8 proc. prognozuojamo visų metų BVP. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad skirtumą tarp faktinio ir iš turimų mėnesinių duomenų apskaičiuoto VS balanso pirmąjį ketvirtį lems keletas priežasčių: trūkstami kovo mėn. duomenys, nestebimi kiti VS finansiniai įsipareigojimai ir reikalavimai (kitos gautinos (mokėtinos) sąskaitos), taip pat metodologiniai nesutapimai (dauguma statistinių rodiklių apskaičiuojami remiantis kaupimo principu, o mėnesinė Vyriausybės skolinimosi statistika – pinigų srautų principu).